

Opinnäytetyö AMK

Sosionomi

2023

Helmi-Elisa Helistölä

Osallisuutta Turun A-killalla

”täällä on ikään kuin kaikille syli auki”

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomikoulutus

2023 | 45 sivua, 0 liitesivua

Helmi-Elisa Helistölä

Osallisuutta Turun A-killalla

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää osallisuutta, sen eri osa-alueita ja siihen liittyviä kokemuksia päihde- ja vähävaraistyötä tekevän Turun A-killan ry:n toiminnassa. Vuodesta 2021 tehty syventävä harjoittelu ja siitä seurannut oma toimintaan osallistuminen antoi mahdollisuuden tarkastella Turun A-Killan vastuuhenkilöiden pyrkimyksiä vaikuttaa toiminnassa mukana olevien hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksiin. Yhdistyksen kohderyhmänä ovat päihde- ja mielenterveyden haasteita kokevat ja muutoin syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt, kuten pitkäaikaistyöttömät, yksinäiset tai yhdyskuntapalvelusta suorittavat. Suomessa on pitkään käyty keskustelua osallisuuden ja sen parissa tehtävän työn merkityksestä. Turun A-Killalla toteutettu osallisuustyö näyttäytyi merkitykselliseltä, samoin tarve sen näkyväksi tekemiseksi. Toimeksianto työhön saatiin Turun A-Killan osallisuustyöstä vastaavilta työntekijöiltä, joiden tahtotila on jatkaa yhdistyksessä tehtävän osallisuustyön kehittämistä.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa aineistonkeruumenetelminä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua ja havainnointia. Haastatteluihin osallistui neljä jo pidempään toiminnassa mukana ollutta aktiivitoimijaa sekä toinen osallisuustyöstä vastaavista työntekijöistä. Haastatteluissa käytiin läpi mm. haastateltavien osallisuuden kokemuksia.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että Turun A-killan toimintaan osallistuvien kokemukset osallisuuteen liittyen ovat monin tavoin positiivisia. Haastattelut toivat näkyväksi myös niin sanottua hiljaista tietoa toiminnan sisällöistä ja kokemuksista, myös osallisuutta heikentävien kokemusten suhteen. Yleisesti yhteisössä ilmenevää kuppikuntaisuutta tai muiden toiminnan epäkunnioittavaa arvostelua pidettiin heikentävinä tekijöinä. Haastateltavat kokivat omalta osaltaan ilmapiirin luottamukselliseksi, he olivat tulleet kunnioitetuksi sellaisina kuin ovat. Haastatteluissa tuotiin esiin erilaisia osallisuustyön muotoja, kuten illanvietot, retket tai Kiltamat, mutta vastaajille oli haasteellista määrittää osallisuuden käsitettä. Vertaisuuden kokemus korostui vastauksissa tärkeänä osana osallisuutta. Luottamuksellinen ilmapiiri ja positiivinen palaute on tuonut varmuutta, muun muassa kehitysideat uskalletaan tuoda esiin ja ne jalostuvat yhdessä. Merkityksellistä oli yhden vastaajan mielestä se, että on vihdoin kokenut olevansa itse merkityksellinen ja kuuluvansa porukkaan.

Asiasanat:

Osallisuus, osallisuustyö, vertaistuki, mielenterveysongelma, päihdeongelma

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services

2023 | 45, 0 pages in appendices

Helmi-Elisa Helistölä

Participation in Turun A-kilta

This study aims to research the state of participation in Turun A-Kilta. Turun A-kilta is an association that works with drug addicts and other marginalized target groups. A lengthy practice period and involvement afterwards offered a possibility to observe the pursuits of people in charge in their efforts to increase willingness to participate and produce more well-being. The association's target groups are people who are challenged with addiction or mental health issues or are in other ways in a threat to be marginalized such as the unemployed or individuals who are doing community service or have a sense of loneliness. Matters of citizen participation and the importance of it have been present in public discussions for a long time. The work done in Turun A-Kilta concerning participation appeared meaningful as well as the need to make it apparent. The assignment to this study was given by two of the employees who are in charge and willing to develop participation in Turun A-Kilta.

This work is a qualitative study and data was collected half structured interviews and observation. Four of the interviewees represented individuals who actively take part in the Association's different activities, also one of the employees was interviewed. The interview sought insight in participation experiences and meanings by the interviewees. The observation was done during the practice period using a study diary.

The findings include mainly good practices and experiences concerning involvement but also challenges. Challenges included groups of people who associate together in a clannish way or the unfair judging of others in the community. The ones interviewed had positive experiences in the general atmosphere as well as being accepted as they were. Different methods in developing levels of involvement were brought up but challenges in understanding involvement as a concept was apparent. The concept of peer-to-peer was emphasized as an important part of the concept of involvement. Confidentiality and received positive feedback brought certainty to the interviewees and they also saw their development ideas being welcomed. By one of the interviewees, it was meaningful to finally feel oneself meaningful as part of a group.

Keywords:

Participation, participatory work, peer support, mental health problem, addiction problem

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Opinnäytetyön toimeksianto ja tarve	6
2.1 Toimeksianto ja tavoitteet	6
2.2 Turun A-kilta toimintaympäristönä	6
3 Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ja teoriaperusta	9
3.1 Osallisuus ja sen ulottuvuudet	9
3.2 Vertaistuki	11
3.3 Mielenterveyden häiriö	13
3.4 Päihderiippuvuus	14
3.5 Syrjäytyminen	15
4 Opinnäytetyön toteutus	17
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	17
4.2 Tutkimusmenetelmät	18
4.3 Haastatteluiden toteuttaminen	21
4.4 Havainnoinnin toteuttaminen	22
4.5 Aineistojen analysointi	23
5 Tutkimustulokset	25
5.1 Haastatteluiden tulokset	25
5.2 Havainnoinnin tulokset	32
5.3 Tulosten tarkastelu	37
6 Opinnäytetyön arviointi	40
6.1 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi	40
6.2 Oma ammatillinen kehitys opinnäytetyössä	41
Lähteet	43
Kuvat	
Kuva 1. A-kilta ry:n arkistosta.	8
Kuva 2. A-Killan päihdeettömät viikonloput instagram-postaus 2023.	8
Kuvio	
Kuvio 1. Osallisuus Turun A-killassa.	29
Kuvio 2. Osallisuutta heikentäviä tekijöitä.	30
Kuvio 3. Kehitysideoita.	31

1 Johdanto

Sain toimeksiannon opinnäytetyöhöni Turun A-killan kahdelta osallisuustyöstä vastaavalta työntekijältä. Opinnäytetyön toimeksianto oli selvittää havainnoinnin ja haastattelujen avulla, miten osallisuustyö tuottaa osallisuuden kokemuksia toimintaan osallistuvilta toimijoilta, Turun A-killan Pääskyrinteen toimintakeskuskella. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä kokemustietoa Turun A-killalle, toimintaan osallistuvien osallisuuskokemuksista, ohjauksen ja toiminnan kehittämiseksi. Asia on ajankohtainen, sillä osallisuuden edistäminen on osa Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita (THL 2022). Se on nostettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi torjua köyhyyttä ja ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta. (THL 2022).

Aiemmin Pääskyssä tämän aihealueen käsitteleviä tutkimuksia ei ole tehty, joten toiminnan tarpeen mukaista kehittämistyötä suunniteltaessa tutkimus oli tärkeä toteuttaa.

Toteutin opinnäytetyön kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusmenetelmällä. Aineistonkeruumenetelmäksi valikoin puolistrukturoidun teemahaastattelun, sen käyttö osoittautuikin varsin antoisaksi menetelmäksi. Haastateltavia henkilöitä valikoitui viisi eri statuksella toimivaa osallista Pääskyrinteen toimintakeskuskelta.

Käyttämällä laadullisen menetelmien eri muotoja, sain tulokseksi osallisuustyön ja osallisuuden merkityksellisyyden tunnun. Osallisuus antaa toimijoille johonkin kuulumisen ja merkityksellisyyden kokemuksen sekä lisää heidän hyvinvointiaan ja voimauttaa arjessa.

2 Opinnäytetyön toimeksianto ja tarve

2.1 Toimeksianto ja tavoitteet

Tavoitteenani on toimeksiannon mukaisesti haastattelukysymyksien avulla haastateltavilta saada vastauksia siihen, kokevatko he osallisuuden tunnetta toimiessaan Turun A-killan toimintakeskuksessa. Mikäli he osallisuutta kokevat, miten se ilmenee, mitkä tekijät siihen vaikuttavat ja kuinka heitä tuetaan osallisuuden tunnetta vahvistavasti. Myös se, mitä osallisuuden tunne heille merkitsee ja antaa henkisesti sekä toiminnallisesti, pyrin kysymyksilläni selvittämään.

2.2 Turun A-killan toimintaympäristönä

Turun A-killan alkuvaiheet sijoittuvat 1950-luvulle, jolloin johtaja Paavo Pitkänen perusti Turkuun A-klinikkasäätiön toimipisteen vuonna 1957. Kunnalliseksi suunnitellun toimijan avulla pyrittiin kokoamaan vapaan alkoholistihuollon eri osatekijät. Klinikkan toimintaperiaate oli kannustava ja demokraattinen, jossa ihmisillä itsellään oli itsemääräämisoikeus ja jakamaton ihmisarvo. Toiminta perustui jo tuolloin yksilöiden vapaaehtoisuuteen, omatoimisuuteen, joustavuuteen ja omaan haluun päästä eroon alkoholiriippuvuudesta. Edellä mainitut seikat mahdollistivat hoitoon hakeutumisen matalana. Avohoidollisen ideologiansa vuoksi toiminta edusti uusinta alkoholistihuoltoa (Oravisjärvi 2012, 23–24).

Vuonna 1958 Pitkänen aloitteen seurauksena perustettiin A-klinikan vertaistukiryhmät. Pitkäsen mukaan Turussa ryhmähoidon seurauksena sen ympärille rakentui asiakkaiden epävirallinen yhteistoiminta, jossa ryhmien jäsenten alkoivat toisiaan tavata myös ulkopuolella vapaa-aikanaan. Niin ikään Pitkäsen mukaan tarve vapaa-ajalla tapahtuviin tapaamisiin syntyi, kun ryhmän jäsenet halusivat täyttää alkoholin käytön lopettamisesta syntyneen tyhjiön päihteettömään elämään kuuluvilla virikkeillä (Oravisjärvi 2012, 23–24).

Tässä luvussa avaan Turun A-killan Pääskylvuoren toimintakeskuksen Pääskyn-tuvan toimintaa, tiloja ja ideologiaa (Turun A-killan ry, 2021). Turun A-Kilta

mahdollistaa uskonnollisesti ja poliittisesti vapaan toipumisympäristön. Tukea tarjotaan matalan kynnyksen toimintakeskusten kautta, jotka sijaitsevat sosio-ekonomisesti haastavilla alueilla Turussa. Monipuolisia mahdollisuuksia tarjoava Pääskyntuvan toimintakeskus toimii viidettä vuotta Itäisen Turun kupeessa Pääskyyvuorella. Kaikille avoimet matalan kynnyksen palvelut pitävät sisällään vertaisryhmätoimintaa, virkistystoimintaa, palveluohjaus- ja neuvontatyötä, työtoimintaa sekä monipuoliset ateriointipalvelut. Jäsenille suunnattu hävikkiruoka-apu on tärkeä osa killan jäsen- ja työtoimintaa.

Toiminnan ensisijaisena kohderyhmänä ovat erilaisista addiktioista toipuvat. Turun A-Killan päihdetyötä toteutetaan vertaisryhmätoiminnan, neuvonta- ja palveluohjaustyön sekä työtoiminnan avulla. Päihteetöntä elämäntapaa arvostaville A-kilta luo käytännön mahdollisuuksia tukea ja toteuttaa päihteetöntä toimintaa.

Turun A-Killan monipuolinen toimintaympäristö mahdollistaa tuen tarjoamisen myös muille heikommassa asemassa oleville ryhmille. Näihin ryhmiin voidaan lukea A-Killan toimintaan mukaan tulevien toipujien lisäksi työtoimintaan mukaan tulevat pitkäaikaistyöttömät, maahanmuuttajat, Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat sekä ruoka-apua tarvitsevat, mutta myös eläkeläiset ja yksinäiset. Pääskyntuvan sijainti Itäisessä Turussa luo edellytyksiä vastata alueen heikommassa asemassa olevien kohderyhmien tarpeisiin yhä enenevässä määrin.

Turun A-Kiltaan tavoittaa kohderyhmäänsä moninaisia väyliä pitkin. Hyvinvointitoimialan kanssa voimassa olevan kumppanuussopimuksen myötä aikuissosiaalityön eri muotojen kautta ohjautuu henkilöitä osaksi A-Killan toimintaa. A-Klinikan kanssa tehtävä yhteistyö on kasvanut voimakkaasti ja Turun A-Kilta vastaanottaa vuositasolla kymmeniä katkaisuhoidon päättäneitä addikteja. TE-keskuksen, seurakunnan diakonityön ja muiden paikallisesti päihde- ja mielenterveystyötä tekevien toimijoiden kautta ohjautuu myös tuentarvitsijoita. Kävijöitä on kaikista ikäryhmistä, joista suurin osa on 40–70 vuoden ikäisiä. Monet kävijät löytävät paikalle myös tuttavansa tai ”puskaradion” kautta (Turun A-killan ry, 2021).

Kuva 1. A-kilta ry:n arkistosta.

Kuva 2. A-Killan päihteettömät viikonloput instagram-postaus 2023.

3 Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ja teoriaperusta

3.1 Osallisuus ja sen ulottuvuudet

Uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) todetaan, otettu käyttöön 2015, lain tarkoituksena olevan hyvinvoinnin edistäminen, samoin kuin sosiaalisen turvallisuuden tunteen edistäminen. Asiakaskeskeisyyden ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun tulee vahvistaa. Samoin tulee turvata yhdenvertaisin perustein asiakkaan tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat palvelut. Tavoitteena on eri toimijatahojen yhteistyön vahvistaminen. Lain tarkoitusta määritellään viidellä kohdalla, joista yksi on kirjattu: ”vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta”. Lakiesityksessä on nimetty kymmenen tarvetta, jolloin sosiaalipalveluja on järjestettävä. Näistä eräs kuuluu: ”sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi”. Lakiesityksessä määritellään myöhemmin tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut, joista omana kohtanaan mainitaan sosiaaliohjaus (Helminen, 2015).

THL:n mukaan osallisuus ja vahvasti yhteydessä ihmisen hyvinvointiin: matalan kokemuksen on todettu liittyvän muun muassa vakavaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen, yksinäisyyteen ja huonoksi koettuun työkykyyn. Kokemus osallisuudesta lisää hyvinvointia, turvallisuutta, uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin.

Osallisuus ja erilaiset osallisuutta lisäävät toimet voidaan sosiaali-, käyttäytymis- ja terveystieteelliseen tutkimukseen perustuen jaotella kolmeen osa-alueeseen:

- Osallisuus omassa elämässä. mahdollisuus elää omannäköistä elämää; mahdollisuus määritellä, mihin toimintaan tai palveluun osallistuu.
- Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Mahdollisuus kuulua itselle tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin sekä vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin; mahdollisuus saada tukea vaikuttamiseen.

- Osallisuus yhteisestä hyvästä. Mahdollisuus yhdessä tekemiseen; mahdollisuus päästä nauttimaan yhteisestä hyvästä ja osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen ja jakamiseen. Yhteinen hyvä on toimintaa ja arvoja, josta seuraa arvostusta, kiitosta ja yhteyksiä muihin ihmisiin (THL 2022).

Asiakasosallisuus on keskeinen elementti aikuissosiaalityössä, joka kohdistuu keskeisiin osattomuutta tuottaviin sosiaalisiin ongelmiin. Kuten sosiaaliseen epäoikeudenmukaisuuteen, köyhyyteen ja eriarvoisuuteen. Asiakasosallisuus liittyy vahvasti myös yksilön hyvinvointiin, joten asiakkaan osallisuuden tukeminen ja vahvistaminen ovat myös siksi tärkeä osa sosiaalityötä. Asiakasosallisuudelle ei ole olemassa yhtä hyväksyttyä eikä yhtenäistä määritelmää. Se voi tarkoittaa esimerkiksi palveluiden laadun parantamista asiakkaiden tarpeiden perusteella tai kokemusasiantuntijuutta, eli asiakkaan mahdollisuutta osallistua palveluiden kehittämiseen, toteuttamiseen ja arvioimiseen (Rissanen 2021, 137-138).

Osallisuuden rakentuminen ja asiakkaan voimaantuminen liittyvät kiinteästi yhteen. Sen keskeisinä periaatteina on vahvistaa ihmisen riippumattomuutta ja itseenäisyyttä sekä jäsentää asiakkaan todellisuutta lähtökohdistaan. Osallisuuteen voi liittää itseohjautuvuusteorian mukaiset ihmisen kolme psykologista perustarvetta: omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteisöllisyys. Niiden tyydyttyminen on yhteydessä sisäisen motivaation syntymiseen ja hyvinvointiin. Nämä perustarpeet näkyvät voimauttavissa ja osallisuutta vahvistavissa asiakassuhteissa muutokseen motivoitumisena ja aktiivisuutena (Rissanen 2021, 139).

Asiakasosallisuuden yhtenä tavoitteena on purkaa asiakkaan rooli. Silloin ihminen ei määrittele itseään asiakkaaksi tai ”ongelmaiseksi” vaan voi nähdä itsensä yksilönä, jolla on avun tarpeesta tai vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta vahvuuksia, kykyjä ja tulevaisuuden toivoa. Tavoitteena on luoda asiakkaalle vaikutusmahdollisuuksia elämään, arkeen ja palveluihin sekä tukea hänen luottamustaan omaan kyvykkyyteensä, mahdollisuuksiinsa, voimavaroihinsa ja omaan toimintansa merkityksellisyyteen. Toisena tavoitteena on motivoida asiakas työstämään asioita ja tekemään muutoksia käyttämällä työvälineenä asiakkaan tietoa, näkemystä ja ymmärrystä (Rissanen 2021, 151).

Terveys ei ole Vikströmin mukaan, ”vain fyysistä hyvinvointia, vaan siihen liittyy myös henkinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Näemmekö elämässä merkitystä- niin päivittäisessä arjessa kuin elämän kokonaisuudessa?” (Vikström, 2018.)

3.2 Vertaistuki

Termejä vertaisuus, vertaistuki ja vertaistoiminta käytetään usein samassa tarkoituksessa. Vertaisuus tarkoittaa ihmisten välistä suhdetta. Vertaistoiminta on käsitteenä vertaistukea laajempi, ja se käsittää kaiken toiminnan mitä vertaistukeen sisältyy. Vertaistoiminta ei ole vapaaehtoistoimintaa vaan se on omaehtoista, keskinäistä toimintaa eli vertaiset toimivat omaksi ja toistensa hyväksi, mutta monet ulkoiset tekijät vaikuttavat vertaistuen toteutukseen (Mikkonen & Saarinen 2018, 20).

Hyvärin (2005) mukaan vertaistukeen perustuvan auttamisen ydin on ihmisten välinen kohtaaminen – ilman asiakas- tai potilasroolia, titteleitä tai muita valmiita identiteettimääräyksiä. Sen perusviesti on yleisinhimillinen ja tuttu. Vertaistuki vakiintui toimintamuotona sosiaali- ja terveysalantyössä Suomessa 1990-luvun puolivälissä. Sillä tarkoitetaan kohdattujen vaikeuksien, kuten sairastumisen ja vaativien elämäntilanteiden, keskinäistä jakamista. Kokemukset ja niiden jakaminen ovat vertaistoiminnassa keskeistä. Vertaisauttamisessa on mukana myös uusia tapoja jäsentää kokemuksia ja yhteisöllisyyttä osana vastavuoroista tukea (Hyväri 2005, 214-215).

Vertaisuus muotoutuu monenlaisilla kentillä ja erilaisissa elämäntilanteissa. Ihmisten samanlaiset elämäntilanteet ja kokemukset synnyttävät vertaisuutta. Yhdistäviä tekijöitä ja tapahtumia, joissa vertaistukea voidaan tarvita, ovat muun muassa sairastuminen ja muut elämän kriisitilanteet, kuten työttömäksi jääminen. Vertaisuus määritellään keskinäiseksi asiantuntijuudeksi, voimavaraksi, yhdenvertaisuudeksi ja tasa-arvoksi. Vertaisuuteen liittyy vahvasti luottamus ja vertaisen antama tuki, vertaistuki. Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa vuorovaikutuksen, omien kokemusten kertomisen ja toisten kuulemisen, tunteiden ilmaisemisen ja käsittelyn sekä toisten kokemuksista oppimisen ja uusien

selviytymiskeinojen löytämisen. Kokemus helpottaa yksilön sopeutumista ja luo osallisuuden tunnetta, mikä puolestaan kasvattaa sosiaalista pääomaa ja pystyvyyttä sekä voimaannuttaa (Mikkonen & Saarinen 2018, 20-21).

Vertaistuki toimii omaehtoisesti ja vapaasti aina tilanteen ja tarpeen mukaisesti. Vertaistuen toimivuuteen vaikuttavat tarpeiden lisäksi myös osallistujan voimavarat ja elämän olosuhteet. Vertaistuessa ymmärretään toisten osallistujien samantyyppiset tarpeet. Vertaisen tukea voidaan tarvita henkiseen kasvuun sekä erilaisissa elämänmuutos- ja sopeutumisvaiheissa. Vertaisuuden voima ja tuen onnistuminen perustuvat niin yksilötuen kuin ryhmässäkin samoihin tekijöihin. Näitä tekijöitä ovat muun muassa toivon herättäminen, tiedon saaminen, sosiaalisten taitojen oppiminen, ryhmän keskinäinen oppiminen, ryhmän yhtenäisyys ja älyllinen pohtiminen (Mikkonen & Saarinen, 2018, 21).

A-kiltatoiminnassa ihmisen omat kokemukset ovat merkittäviä ja niiden jakamiseen tulee taata luottamuksellinen ilmapiiri. Mahdollisuus kohdata muita ihmisiä, joilla on samansuuntaisia omakohtaisia kokemuksia sekä hallitsemattomasta päihteiden käytöstä ja siitä toipumisesta. Vertaistuki on ensisijaisesti arkielämätasolla tapahtuvaa kokemusten vaihtoa, rohkaisemista ja ymmärrystä. A-kiltalainen vertaistuki on tavallisimmillaan hyvin maanläheistä arjessa rinnalla kulkevaa. Pitempään raittina olleet ja elämänsä kuntoon saaneet huomioivat tulokkaita ja niitä, joilla on vaikeuksia (Häkkinen 2013, 235-238).

Vertaiset ovat keskenään samalla tasolla. Vertainen ”kulkee mukana” juuri sen verran kuin on tarpeen. Vertaiset kertovat kokemuksesta sen, mikä häntä koskettaa tai minkä pystyy käsittelemään. Hän voi samaistua toisen kokemukseen kuin se olisi hänen oma kokemuksensa, ja kertoa puolestaan omasta kokemuksesta sen mitä haluaa. Ryhmän tuki voi parantaa yksilön elämänhallinnan tunnetta ja oppimista, kuten ryhmän jäsenenä toimimista, toisten kuuntelemista ja itsensä ilmaisemista. Toimiminen ryhmässä opettaa vastuun ottamista ryhmää ja itseä koskevista asioista ja ottamaan apua vastaan. Myönteinen kokemus nähdäksi ja kuullaksi tulemisesta voi parhaimmillaan tuottaa korjaavan kokemuksen ja kehittää yksilön sosiaalisia taitoja. Parhaimmillaan oppiminen on monenkeskistä kokemusten ja tiedon jakamista (Mikkonen & Saarinen 2018, 22-23).

3.3 Mielenterveyden häiriö

THL:n mukaan mielenterveyden häiriö on yleisnimike erilaisille psykiatrisille häiriöille. Ne ovat oireyhtymiä, joissa on kliinisesti merkitseviä psyykkisiä oireita, joihin liittyy kärsimystä tai haittaa. Häiriöt saattavat aiheuttaa kärsimystä sekä toimintakyvyn ja elämänlaadun heikkenemistä, niistä kärsiville henkilöille. Hyvän hoidon ja kuntoutuksen avulla mielenterveyden häiriöstä kärsivä voi kuitenkin elää tyydyttävää elämää. Mielenterveys voi kuormittua joissain elämän vaiheissa ja tilapäinen henkinen pahoinvointi vaikeassa elämäntilanteessa on aivan normaalia. Mielenterveyden järkkyyssä on kuitenkin tärkeää, että häiriö tunnistetaan ja että siihen saadaan sopivaa hoitoa. Mielenterveyden häiriöissä on kyse useiden tekijöiden summasta. Usein jokin stressitekijä lopulta laukaisee häiriön, jonka puhkeamiselle muut tekijät ovat jo aiemmin luoneet pohjaa (THL 2023).

THL:n mukaan oirehdintaa on kattava määrä (THL 2023). Esimerkkinä mainitsen häiriöitä, joita havainnoidessani ja keskustellessani A-killan toimintaan osallistuvien kanssa. Oireista sain tietää henkilöltä itseltään tai havainnoidessani henkilöiden käytöstä ja toimintaa. Tässä joitakin; mielialahäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, päihde- ja toiminnalliset riippuvuudet, elintavat sekä masennus.

Mielenterveyden häiriöiden ehkäisyllä pyritään vähentämään tai poistamaan sekä yksilön että yhteisöjen mielenterveyttä vaarantavia tekijöitä ja rakenteita. Mielenterveysongelmien syntymistä voidaan ehkäistä parantamalla ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita (THL 2023).

Verven (2018) mukaan mielenterveyden vankkoja perustoja ovat henkilön fyysinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Fyysinen keho tarvitsee terveellistä ravintoa sekä aktiivisia, räsittäviä tunteja päiväänsä. Nämä vastavuoroisesti edistävät lepoa, unta ja palautumista, mikä on keholle vähintään yhtä tärkeää. Kehon hyvinvointi yhdistettynä turvalliseen sosiaaliseen verkostoon ja vuorovaikutukseen luovat hyvän pohjan mielenterveydelle ja voivat jo itsessään riittää mielekkään elämän kokemukseen. Käänteisesti nämä ulottuvuudet muotoutuvat tuhoisaksi syöpsykierteeksi, jota mieli harvoin työstää rakentavasti. Parhaimmillaan työ merkitsee tekijälleen merkityksellistä tekemistä tai ainakin se tarjoaa enemmän

resursseja sen toteutumiseen vapaa-ajalla. Myös yllä mainittu tulee ottaa huomioon Pääskyrinteen toiminatakeskuksen toimintaa suunnitellessa ja toteuttamisessa, jotta toimintaympäristö olisi mahdollisimman kuntotuttava ja mielekäs.

3.4 Päihderiippuvuus

Puhuttaessa päihteiden käytöstä, se pitää sisällään sekä alkoholin käyttöä, että muiden huumaavien aineiden käyttöä. Päihderiippuvuus on päihteiden hallitsematonta käyttöä. Päihderiippuvuutta kuvaa hyvin sen päihteiden pakonomainen ja hallitsematon käyttö. Käyttö jatkuu, vaikka käytöstä aiheutuu joka osa-alueelle elämässä; taloudellisesti, sosiaalisesti, fyysisesti ja psyykkisesti (Mieli ry 2021). Päihteiden käyttö on yleistynyt Suomessa, varsinkin alkoholin ja kannabiksen käyttö. Myös muiden päihteiden käyttö on lisääntynyt. Käyttäjille on muodostunut käytöstä tärkeä osa omaa elämäntyyliä. Vuoden 2018 väestökyselyn (huumeveys) mukaan amfetamiini, ekstaasi, kokaiini, lääkeopioidien käyttö huumeena on lisääntynyt (Julkari 2020).

A-killan toiminnan suunnittelua ja toteuttamista ajatellen onkin tärkeää, että yllä mainittu päihteitä käyttävä toimintaan osallistuja, saa tarvitsemansa henkisen ja käytännön kannalta riittävän tuen kuntouttamisensa ja elämänhallintansa saavuttamiseksi. Mitä vaikeampi riippuvuus, sitä enemmän kuntoutusta tukemaan tarvitaan ulkopuolista auktoriteettia, joka sääntöjen, sopimusten ja normien avulla hallitsee riippuvuuskäyttäytymistä. Säännöt eivät saa muodostua rangaistuksiksi tai muuten kohtuuttomiksi, vaan niiden on oltava toiminanna ja kuntouttavan elementtinsä vuoksi perusteltuja. Eettisestä näkökulmasta on tärkeää arvioida koko ajan, että oma toiminta on kuntouttavasti perusteltua, eikä esimerkiksi kuvasta omia tai yhteisön moraalisia näkemyksiä. Rehellisyyden ja luottamuksellisuuden tukeminen edellyttää kuntoutumista tukevia asetelmia, joissa totuudessa pysymisestä ja sosiaalisten normien mukaisesta käytöksestä on hyötyä myös toimintaan osallistuvalla henkilöllä (Suomen lääkäriliitto 2021).

3.5 Syrjäytyminen

Syrjäytynyt termiä käytettäessä kuvataan nykyaikaisia yhteiskunnallisen huonosuorituksen muotoja. Syrjäytyminen voi olla seurausta muun muassa köyhyydestä, työttömyydestä, mielenterveysongelmista, tai alkoholisoitumisesta. Syrjäytyminen estää ihmisiä osallistumasta täysipainoisesti normaaleihin yhteiskunnan toimintoihin (STM n.d.).

Tyypillisesti ihmiset ovat alttiita syrjäytymiselle elämän muutosvaiheissa, kuten koulun tai opiskelun, työsuhteen tai parisuhteen päättyessä. Syrjäytymisen vaikutukset voivat olla myös ylisukupolvisia (STM n.d.).

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2023 Suomessa on 147 000 toimintarajoitteista henkilöä köyhyyden tai syrjäytymisen riskissä. Toimintarajoitteisista henkilöistä neljännes on köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. Pienituloisuus, vajaatyöllisyys sekä vakava aineellinen ja sosiaalinen puute ovat toimintarajoitteisilla muuta väestöä yleisempiä (Tilastokeskus 2023).

Köyhyys- tai syrjäytymisriski johtuu suurimmalla osalla toimintarajoitteisista henkilöistä pienituloisuudesta, selviää Tilastokeskuksen elinolotilaston tuoreista tiedoista. Työikäisillä toimintarajoitteisilla vajaatyöllisyys on kuitenkin yhtä yleistä kuin pienituloisuus. Noin puolet toimintarajoitteisista on eläkeikäisiä, mutta myös työikäisistä toimintarajoitteisista merkittävä osa on pois työelämästä (Tilastokeskus 2023).

Vakavaa aineellista ja sosiaalista puutetta koetaan Suomessa verrattain vähän, mutta toimintarajoitteisilla henkilöillä puute on kuitenkin selvästi yleisempää kuin muulla väestöllä. Toimintarajoitteet voivat aiheuttaa myös ulkopuolisuuden kokemuksia yhteiskuntaan kuulumisesta tai sosiaalisissa suhteissa (STM n.d.).

Havainnoin Pääskyssä toimiessani, että päihteiden ongelmakäyttö on vaikeuttanut yksilön ja ryhmien osallisuutta sekä osallisuuden kokemusta. Pääskyssä toimivat henkilöt kertoivat, että heillä on ollut yhteiskuntaan kuulumattomuuden tunteita ja kokemuksia sekä heidän sosiaalinen verkostonsa on pienentynyt. Osalla oli kokemuksia perheensä menettämisestä ja ystävyysuhteiden katkeamisesta.

He kuvasivat päihteidenkäytön aiheuttaneen ongelmia arjessaan useissa eri yhteyksissä. He olivat tunteneet olevansa toissijaisia kansalaisia ja heidän tunteuksensa mukaan heitä kohdeltiin eriarvoisesti ja piittaamattomasti. Huomioin jo aiemmin työssäni esiin tulleen ilmiön toistuvan myös Pääskyn toimijoille; syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien yhteys on kaksisuuntainen eli ne kulkevat käytännössä käsikädessä.

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänäni oli kartoittaa haastattelujen avulla, kokevatko toimintaan osallistujat osallisuuden tunnetta toimiessaan Turun A-killan toimintakeskuksessa. Haastattelujen alussa kävin kevyttä jutustelua haastateltavan kanssa tunnelman keventämiseksi ja annoin psykoedukaatiota osallisuudesta. Tavoitteenani oli avata termiä yleisellä tasolla.

Osallisuus on tunne, joka syntyy, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin. Osallisuus ilmenee luottamuksena yhdenvertaisuutena, arvostuksena vaikuttaa omassa yhteisössään. Johonkin kuulumisen tunteen löytää usein itselle tärkeän ja merkityksellisen yhteisön toimintaan osallistumisesta. Tällainen voi löytyä vaikkapa työn, harrastuksen, asuinpaikan tai järjestötoiminnan kautta. Osallisuutta kokeva ihminen pystyy omiin ja yhteisiin asioihin (Soste 2018).

Seuraavaksi siirrytään itse haastatteluosioon kysymyksin.

Seuraavat kysymykset esitän toimintaan osallistuville, ei vakituisessa työsuhteessa oleville henkilöille:

1. Mitä ajattelet osallisuuden tunteen merkitsevän/ olevan sinulle?
2. Miten koet osallisuutesi näkyvän Turun A-killalla?
3. Millaiset tekijät ovat edistäneet/ tukeneet osallisuuttasi Turun A-killassa?
4. Millaiset tekijät ovat heikentäneet osallisuuttasi Turun A-killassa?
5. Millaisia muutoksia toivoisit Turun A-killan toimintaan, jotta osallisuutesi lisääntyisi?

Seuraavaksi kysymykset haasteltavalle henkilölle, joka on vakituudessa työsuh-
teessa Turun A-killalla:

1. Millaista osallisuus sinun mielestäsi on Turun A-killan yksikössä?
2. Miten sinä ja te työntekijät olette pyrkineet edistämään toimintaan osallistuvia osallisuudessa?
3. Millaisia puutteita te ammattilaiset olette havainneet osallisuuteen liittyen Turun A-killan toiminnassa?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä opinnäytetyössä tutkimusmenetelminä käytetään haastattelua ja havainnointia. Ensimmäiseksi avaan laadullista tutkimusmenetelmää, jonka jälkeen kuvailen haastattelua ja havainnointia menetelminä. Valitsin tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen eli laadullisen menetelmän ja siitä puolistrukturoidun haastattelun. Edellä mainittu mahdollistaa haastateltavien kanssa dialogin kaltaisen keskustelumuodon haastattelutilanteessa. Pitkäkestoisen havainnointini ja keskusteluiden yksittäisten osallisten kanssa, oli vakuuttanut minut siitä, että se luo turvallisen tilan. Tämä luo haastateltavalle tunteen siitä, että olemme tasavertaisia.

Vilkan (2015) mukaan laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa, joka on ihmisten välinen ja sosiaalinen. Merkitykset ilmenevät suhteina ja niiden muodostamina merkityskokonaisuuksina. Merkityskokonaisuudet vuorostaan ilmenevät ihmisistä lähtöisin olevina ja ihmisiin päätyvinä tapahtumina, kuten ajatuksina, toimintana, päämäärien asettamisina ja esimerkiksi yhteiskunnan rakenteina ja hallintavaltana. Tavoitteena on tavoittaa ihmisen omat kuvaukset koetusta todellisuudestaan. Näiden kuvausten oletetaan sisältävän niitä asioita, joita ihminen pitää itselleen merkityksellisinä ja tärkeinä (Vilka 2015, 118).

Haastattelu on aina vuorovaikutusta, joka vaatii osallistujien välistä luottamusta. Haastattelijan on kerrottava haastattelevälle haastattelun ja kehittämistyön tarkoitus sekä luottamuksellisuus. Haastattelun tavoitteena on kehittämistehtävän

ratkaisua edistävän aineiston kerääminen, se eroaa useimmiten tavallisesta keskustelusta, koska haastattelussa haastattelija selvästi ohjaa käytävää keskustelua. Haastattelija on tiedonkerääjä ja kysyjä. Haastateltava on vastaaja ja tiedonantaja (Ojasalo ym. 2018, 106).

Haastattelija valmistautuu haastatteluun huomioimalla haastateltavan esim. puheutumisellaan ja käyttäytymisellään. Myös oikeanlainen kielenkäyttö on tärkeää koska vain tuloksellisella haastattelulla saadaan tutkimus- ja kehittämisaineistoa, haastattelijan ja haastateltavan on ymmärrettävä toisiaan. Haastattelijan on muuan muassa otettava huomioon kulttuuri- ja koulutaustat sekä haastattelupaikan vaikutus. Haastattelu seuraa tyypillisesti tavanomaisen keskustelun kulkua, joten tilanne aloitetaan kevyellä keskustelulla ennen aiheeseen siirtymistä. Haastateltava on myös valmisteltava haastattelun lopettamiseen (Ojasalo ym. 2018, 106).

Ojasalon ym. (2018) mukaan haastattelumenetelmiä on erilaisia. Haastattelun valinta aineistonkeruumenetelmäksi vaatii siis pohdintaa siitä, minkälaista haastattelu suunnitellaan, mihin puolestaan vaikuttaa se, millaista tietoa tarvitaan kehittämistyön tueksi. Suurimmat erot liittyvät haastattelun strukturointiasteeseen eli siihen, miten kiinteästi kysymykset on muotoiltu ja kuinka paljon haastattelija voi joustaa itse haastattelutilanteessa (Ojasalo ym. 2018, 106).

Teemahaastattelut ja avoimet haastattelut kannattaa äänittää ja haastattelujen jälkeen litteroida. Litterointi tarkoittaa nauhoitetun aineiston puhtaaksi kirjoittamista. Litteroinnissa on päätettävä, kirjoitetaanko puhe- vai kirjakielen mukaiseksi. Ratkaisuun vaikuttaa se miten aineistoa aiotaan hyödyntää, erityisesti analyysi-raportointivaiheissa. Jos haastattelijaa kiinnostavat vain esiin tulleet asiat, teksti voi olla yleis- kirjakielistä. Jos myös sanoilla ja sanavalinnoilla on merkitystä tutkimuksessa tai vaikka raportoinnin elävöittämisessä, litterointi on tehtävä sanatarkasti käytetyllä kielellä. Useat haastattelut sisältävät sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä, mikä tarkoittaa, että aineiston käsittelyssä käytetään niin määrällistä kuin laadullista käsittelyä (Ojasalo ym. 2018, 110).

Analysointi aloitetaan lukemalla litteroitu tai muuten käsitelty aineisto useaan kertaan, minkä jälkeen se pyritään luokittelemaan ja siitä pyritään löytämään yhteyksiä käytettyyn teoriaan. Tämän jälkeen kehittäjä palaa takaisin kokonaisuuteen, tulkintaan ja ilmiön kytkemiseen käytettyihin teorioihin tai teorian uudelleen hahmottamiseen. Teemoittelussa tarkastellaan aineistossa esiintyviä ilmiöitä tai asioita, jotka ovat useammalle haastateltavalle yhteisiä. Haastattelun aineisto on hyvä ja mielekästä analysoida mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen, koska silloin tieto on vielä tuoretta ja hyvin haastattelijan muistissa (Ojasalo ym. 2018, 110-111).

Ojasalon ym. (2018) mukaan havainnointi on tärkeä ja hyödyllinen tutkimuksellisen kehittämistyön menetelmä, jonka käyttöä vierastetaan muun muassa opinäytetöissä. Havainnoinnin avulla on mahdollista saada tietoa esimerkiksi siitä, miten ihmiset käyttäytyvät ja mitä tapahtuu luonnollisessa toimintaympäristössä. Vaikka ihminen havainnoin erilaisia asioita päivittäin, tutkimuksellinen havainnointi ei ole vain satunnaista katselemista vaan systemaattista tarkkailua. Havainnointi aineistoa voidaan kerätä luonnollisessa ympäristössä ja keinotekoisissa tilanteissa, niin sanotuissa laboratorio-oloissa (Ojasalo ym. 2018, 114).

Havainnointia käytetään joko itsenäisesti tai yleensä haastattelun tai kyselyn lisäksi ja tukena. Havainnoinnin avulla voidaan täydentää kyselyjä ja haastatteluja tai niillä voidaan täydentää havainnointia. Havainnointi mahdollistaa pääsyn tapahtumien luonnollisiin ympäristöihin, ja sen avulla on mahdollista saada tietoa esimerkiksi siitä, että toimivatko ihmiset siten kuin sanovat toimivansa. Esimerkiksi ihmisten arvostuksia selvittäessä saadaan erilaisia tuloksia sen mukaan, luotetaanko ihmisten puheisiin vai seurataanko, miten he todellisuudessa toimivat (Ojasalo ym. 2018, 114).

Havainnointi sopii hyvin esimerkiksi kehittämistehtäviin, joiden kohteena on yksilön toiminta ja vuorovaikutus toisten kanssa. Havainnoimalla selvitetään mitä kohde tekee, miten sitä käytetään tai mitä siinä tapahtuu. Lisäksi havainnointi on hyvä menetelmä myös tutkittaessa vaikeasti ennakoitavia ja nopeasti muuttuvia tilanteita (Ojasalo ym. 2018, 114).

Havainnointi on aina mahdollisimman järjestelmällistä. Havainnointi kohdistuu ennalta määrättyyn kohteeseen ja tulokset pyritään rekisteröimään välittömästi muistiin, esimerkiksi täyttämällä havainnointilomaketta tai kirjoittamalla havainnointipäiväkirjaa. Kohteen mukaan havainnoidaan myös eleitä, ilmeitä, asentoja ja liikehdintää. Havainnoinnissa voidaan käyttää kaikkia aisteja (näkö, haju, maku, tunto, kuulo) (Ojasalo ym. 2018, 115).

4.3 Haastatteluiden toteuttaminen

Opinnäytetyön aineisto koostuu lähes kahden vuoden ajan tehdyistä havainnoista toimintakeskuksessa, oltuani siellä fyysisesti paikalla. Käydessäni toimintakeskuksessa, keskustelin aktiivisesti asiakkaiden eli osallisten kanssa, heidän kanssaan käydyt keskustelut edellä mainitulla ajanjaksolta ovat merkittävä osa aineistoa opinnäytepäiväkirjaan kirjattuun tietoon pohjaten. Myös viittä henkilöä eli osallista haastatellen muodostuu aineistoa, kuten tiimi- ja verkostotyö A-killan toiminnassa mukana omasta roolistaan kuuluvien eri ihmisten kanssa. Teoriatietoon pohjaavasta tutkimuskirjallisuudesta on ollut luotettavuudessaan iso rooli aineistona.

Puolistrukturoitu haastattelu toteutetaan siten, että kaikille haastateltaville esitetään saman tai lähes samat kysymykset. Puolistrukturoidussakin haastattelussa, kuten teemahaastattelussa, voidaan vaihdella kysymysten järjestystä. Täysin yhtenäistä määritystä strukturoitujen haastattelujen toteutuksesta ei ole olemassa. Käytännössä puolistrukturoidusta haastattelustakin käytetään toisinaan nimitystä teemahaastattelu; esimerkiksi silloin, jos siinä esitetään tarkkoja kysymyksiä tietyistä teemoista, muttei välttämättä käytetä juuri samoja kysymyksiä kaikkien haastateltavien kanssa (Ojasalo ym. 2018, 106).

Opinnäytetyössä haastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, haastattelulle olen miettinyt teeman, mutta sen lisäksi olen valmistellut tarkat kysymykset, jotka kaikki esitän haastateltaville (kvaliMOTV n.d.).

4.4 Havainnoinnin toteuttaminen

Havainnointia käytetään joko itsenäisesti tai esimerkiksi haastattelun lisänä ja tukena. Havainnoinnin etuna on, että sen avulla saadaan välitöntä ja suoraa informaatiota yksilön, ryhmien ja organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä. Se mahdollistaa pääsyn tapahtumien luonnollisiin ympäristöihin. Havainnointi sopii menetelmänä hyvin laadullisen tutkimuksen menetelmäksi ja erinomaisesti esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimiseen. Havainnoiden voi myös tutkia tilanteita, jotka muuttuvat nopeasti tai ovat vaikeasti ennakoitavissa (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 114).

Olen toiminut aikavälillä 2021–2023 Turun A-killalla toimintakeskus Pääskyssä, säännöllisen epäsäännöllisesti ohjaajana. Olennainen osa rooliani on ollut osallistua toimintaan mahdollisimman laaja-alaisesti, saadakseni toiminnasta uutta oppia. Lisäksi tein alusta alkaen yksikön toiminnasta ja toimijoista siellä havainnointia yksilö- ja yhteisötasolla. Aloittaessani keväällä 2021 toiminnan Pääskyssä, en tiennyt paikasta käytännössä muuta, kuin että kyseessä on kolmannen sektorin palveluntuottajan toimintakeskus, jossa pyritään tukemaan päihde- ja mielenterveysproblematiikan kanssa eläviä ihmisiä.

Toiminnan tavoitteena on omalta osaltaan täydentää julkisen- ja yrityssektorien tarjoamille palveluille tarvittavaa täydennystä. Havainnoin valitsemiani ilmiöitä ja niiden seurauksia vuoden 2021 keväästä syksyyn, jonka ajan syventävien opintojen harjoitteluni kesti Pääskyssä.

Harjoittelujakson päätyttyä jatkoin säännöllisen epäsäännöllisesti käyntejäni Pääskyssä. Jatkoin opinnäytetyön toimeksiannon mukaisesti havainnointia toiminnasta ja siellä tapahtuvasta osallisuustyöstä sekä osallisuudesta. Käynnit ja havainnointi jatkui toimintaan osallistumisena päättyen loppuvuodesta 2022 alkaneisiin haastatteluihin, jotka päättyivät tammikuussa 2023.

4.5 Aineistojen analysointi

Analysoin aineistoa kaikkien toimijoiden eli osallisten näkökulman huomioon ottaen. Tutkimusmenetelmä on laadullinen eli kvalitatiivinen ja analysoin sen sisällön. Luotettavan analysoinnin varmistamiseksi olen hankkinut kattavan menetelmäkirjallisuuden lopputuloksen luotettavaksi takaamiseksi.

Käytän fenomenologista menetelmää havainnointini analysoinnissa. Se on itselteni luontaisin tapa tuottaa ajatukseni ja kokemukseni tekstiksi. Sen lisäksi menetelmä on haastanut minut tutkimaan myös prosessin ajan itseäni ja esiymmärryksiäni, ennen kaikkea kolmannen sektorin eli järjestötoiminnan tapaan tehdä omaa merkittävää työtäni yli hallintokuntien toteutettavasta apu- ja tukityöstä syrjäytyneiden tai sen uhan alla elävien ihmisten kanssa.

Fenomenologisen (ilmiöiden elämyksellisyyteen perustuva tutkimus) lähestymistavan tutkimuskohteena on ihmisen kokemuksellinen suhde maailmaan, jossa hän elää toimii. Tutkimuskohteena on ihmisen elämäntodellisuus, joka tässä tapauksessa liittyy ilmiöön osallisuus Turun A-killassa. Kokemuksellinen suhde sisältää niin ihmisen vuorovaikutussuhde toisten kanssa, kuin hänen kokemuksellisen suhteensa A-killan toimintakeskus Pääskyyn. Tärkeimpiä käsitteellisiä väliaineita ovat kokemus ja niiden merkitykset.

Fenomenologinen lähestymistapa saa soveltavan muotonsa kulloisenkin tutkimustilanteen mukaan. Fenomenologisen analyysin tekemiseen ei ole minkäänlaista ”reseptiä”. Tavoitteena on, että tutkija ymmärtää tutkittavaa asiaa tai ilmiötä siinä elämäkokonaisuudessa, jossa asiaan liittyvät tutkittavan kokemukset ovat muodostuneet tai missä se tulee tarkasteluun.

Minun tulee ennen analyysiä paljastaa omaa merkitysten ymmärtämistä koskeva esiymmärrykseni aiheesta ja toiminnasta. Menetelmässä ei koskaan lähdetä tutkimukseen tyhjästä vaan aiheesta ja toimintaan koskeva perinne, käsitykset ja uskomukset luovat mahdollisuuden ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ja tutkittavan kokemuksia ja käsityksiä. Menetelmän edellytys on, että paljastan lähtökohtani, ennakkokäsitykseni ja ennako-oletukseni toiminnasta ja toimintaympäristöstä.

Tavoitteena on, että voin kyseenalaistaa esiyymmärrykseni, etäännyä siitä ja laajentaa ymmärrystäni menetelmän apuna käyttäen. Esiyymmärrykseen peilaten tutkija tuo tutkimuksessa luodun kuvauksensa avulla tutkittavan kokemuksen ja käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. Tässä kuvauksessa tuon mahdollisimman vähän itseäni esille. Myötäillen havainnoinnin kohteena olevaa henkilöä tai ilmiötä, kieltä ja puhetta.

Fenomenologinen lähestymistapa ei ole kiinnostunut yksittäisistä sanoista, tauoista haastatteluissa tai haastateltavan käyttämistä äänenpainoista vaan mielellisistä merkityksistä, joita tutkittava tuottaa asiasta puhuttuna, kirjoitettuna ja kuvattuna. Tavoitteena on muodostaa kokemuksesta ja mielellisistä tulkinnoista merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Tutkijan elämäkokemuksella ja sen tuomalla merkitysten tajulla on keskeinen tehtävä analyysissä (Vilkkä n.d.).

Merkityssuhteet luodaan merkitysten tajun ja tutkimusaineiston avulla. Tutkija on tärkeässä roolissa tutkimuksensa työvälineenä. Aineistosta nousevan tulkinnan ja tutkijan laajentuneen ymmärryksen jälkeen otetaan työkaluksi teoreettinen viitekehys. Tutkimuksen onnistuminen edellyttää merkitysrikkaita tutkimusaineistoja, joissa on runsaasti tutkittavan tuottamia epämääräisiä tuntemuksia, aavistuksia, vertauksia ja kielikuvia. Aineiston keräämiseen soveltuvat kuvat, tekstit ja vain vähän ohjattu videoitu avoin haastattelu (Vilkkä n.d.).

Olen toiminut yli kahdenkymmenen vuoden ajan syrjäytyneiden ja sen uhan alla elävien mielenterveys- ja päihdeongelmaisten kanssa, eri yhteyksissä ja toimintayksiköissä niin julkisen sektorin, yritystoiminnan kuin kolmannen sektorin toimintayksiköissä. Työnkuvani on ollut moninainen kokemusvuosieni aikana, riippuen kulloisestakin toimintayksiköstä ja asiakaskunnasta, yhdistettynä tarpeeseen. Olen toiminut itse osallistajana ja osallisena. Ajattelen minun omaavan riittävästi resilienssiä, kompetenssia ja kokemusta validiin havaintojen tekemiseen ja tulkitsemiseen, omakohtaisten ammatillisen kokemuksieni kautta, toisaalta - olenhan minäkin vain ihminen, jolla on elämäkokemusta.

5 Tutkimustulokset

5.1 Haastatteluiden tulokset

Osallisuus ilmeni kaikkien haastateltavien vastauksissa olevan kokemus, jota he kaikki tunsivat Pääskyrinteen toimintakeskuksessa toimiessaan. Eräs haastateltava kuvasikin melko yksityiskohtaisesti sen, mitä oli elämässään ja työelämässään aiemmin kokenut.

”Oon ollu hyvin passiivinen omas henkilökohtasessa elämässä. Mun suhtautuminen työntekoon ja aktiivisuuteen on muuttunu positiiviseksi. Ja sitä ei oo mikään hoitotaho eikä mikään aikasemmin tehny. Et mä oon aikasemmin miettiny, et tekeminen on vastenmielistä. Siis tosin mä oon toisaalta tehny, mut jos mä tekisin, ei itselle, niin mä oon harannu vastaan sellasta. Mut nyt mulle on tullu semmonen, että mä haluan tehdä. Mä haluan olla osallisena, et semmonen on tapahtunu täällä.”

”No mun mielestä osallisuus on, jos mä nyt aattelen tätä A-Kiltaa, niin osallisuus merkitsee mulle sitä, että mä saan olla täällä täysin oma itseni. Mut kohdataan vertaisena, mut kohdataan ihmisenä, jopa arvostavanakin sellaisena ja mua kuunnellaan.”

Yhdenvertaisuus, tasavertaisuus ja vertaistuki nousivat haastatteluissa selkeästi esiin kaikkien haastateltavien puheenvuoroissa. Tämä korostui osallisuuden kokemuksen tunteesta keskusteltaessa. Se koettiin kaikkien haastateltavien heitä yhdistävänä tekijänä ja sen avulla osallisuuden kokemus syntyi luontevasti. Kaikki olivat ikään kuin samoilla kokemuksilla toimivia ihmisiä. Huolimatta siitä, ettei kaikkien kokemusmaailma täysin identtinen ollutkaan.

”No se, että mä oon saanu olla oma itseni ja mut on hyväksyty semmosena, kun mä oon. Et ehdottomasti, ja siis vertaistuki on myös isossa määrässä, että koska itselläni on päihdetausta ja toipumistausta. Niin täällähän on hyvin paljon myös sitä vertaistukea siltä saralta ja tää on osaltaan edesauttanu sitä, että mä oon päässy häpeästä ja se ei määrittele se mun menneisyys tai mun

päihderiippuvuus, niin se ei määrittele mua ihmisenä. Ja oikeestaan se, koska must on ihan hirveetä ajatella, et jos joudut olemaan sellasessa paikassa jossa et saa olla oma itses, on se sit työyhteisö tai mikä vaan, et se on tosi raskasta. Ja kuin pitkään sellasta sitten jaksaa, niin tänne on ollu helppo tulla. Ja jotenkin mä oon saanu myös sillai ehkä itsekin kohtaan, tai yritän kohdata ihmisiä sillein huomioivasti, niin saanu myös hyvää kohtelua itsekin. Joo. Olikohan siinä muuta, mikä se oli se kysymys?

Kunnioittava vuorovaikutus oli yhteinen tekijä haastateltavien mielipiteissä. Se vaikutti heistä olevan merkittävää ja koko Pääskyn toimintamalli. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, ettei osallisen statuksella ei ollut merkitystä keskustellessa. Olipa kyseessä toiminnanjohtaja tai vapaaehtoistyöntekijä, ei haastateltujen kokemuksen mukaan ollut merkitystä.

”Kyllähän se merkitsee aika paljonkin tämän talon toiminnassa. Varmaan siihenhän se perustuu, minkä takia mä tykkään olla täällä. Kuuluu kuuluvansa johonkin ja tavallaan että miten täällä ihmiset suhtautuu toisiinsa, ja niin. Siis ehkä vähän semmoinen hämmentäväkin, varsinkin kun sillon kolme kuukautta sitten kun aloitti tässä työt, niin hämmentävä tilanne kun kuitenkin työhistoria on kaikennäköisestä muusta, mitä on niinku työskennellä järjestössä/tämmösessä yhteisössä, että tämmönen ehkä mihin oli tottunu, et kun mä olin tilivelvollinen kaikesta ja joku kyttää, ja täytyy jotain näkyvää saada aikaiseksi niin, että siinä oli vähän semmoinen alkushokki selvitä siitä. Mut se kiellii siitä, mikä niinku, saman tien kun täällä työt alotti, niin just se luottamus. Et sun ei tarvii selitellä tai tehdä tiliä tai muutakaan. Niin kyllähän se motivoi sitten ihmisiä myöskin tekemään ihan eri lailla, kun sulle se luottamus osoitetaan. Joo, kyllähän se tosi paljon merkkää. Taas sitten et miten itte työskentelee, miten kohtaa ihmisiä. Kohtaako ne vertaisina vai asiakkaina, vai kävijöinä vai minä ne kohtaa. Toki vähän tilanteesta riippuen se tilanne määrittää sen roolin, mikä se on kulloinkin, mut se asennoituminen ittelläkin on kuitenkin paljon, paljon eri. Eli miten tässä ihmisten kanssa kohtaa vaikka päivittäin, versus sitten taas tuolla sitten, kun juoksee pitkin kaupunkia millon missäkin. Se yhteisöllisyys korostuu tässä rakennuksessa ennen kaikkea. Tulee semmosia kävijöiden kanssa, no tulee semmosia tuttuja ja ne rajat

hämärtyy sitten, et kuka on vapaaehtonen, kuka on milläki sopparilla ja kuka on vaan käymässä. Ei tuu kiinnitettyä huomiota semmisiin asioihin. Se tasavertaisuus ennen kaikkea. Miten ihmisiä itekin kohtaa. Ei itelläkään oo minkään näkösiä, ehkä varmaan johtuen omista taustoista ja ehkä tästä talostakin, niin ei oo semmosia hirveitä ennakkokäsityksiä ihmisistä ja ennakkoluuloja. On kyllä niistä sillä lailla mahtavan vapaa. Pystyy kohtaamaan sitten tän väen täällä, että sillä ei oo tosiaankaan, niin kuin sanoin, mitään merkitystä että onko vapaaehtoinen vai pantajalka vai kuka milläkin tittelillä on. Että kiltalaisina puhutellaan kuitenkin valtaosaa.”

”Niin. Ja jotenkin vielä sitä haluan korostaa, mikä vaatii mun mielestä jo vähän taitoa, tai et sitä pitää miettiä, on tosiaan se mitä sanoin aluks, et se mahdollinen joku tieto, jos aatellaan siis tämmösestä ihan konkreettisesta vaikuttamisesta tai mielipiteen kertomisesta, et se tehdään tavalla, mikä on sopiva sille toiselle ihmiselle. Et jos se on addikti joka on just toipunu, niin huomioidaan esim. se elämäntilanne tai keskittymiskyky tai se tausta, miten häntä on vaik kohteltu erilaisissa viranomaisasioinnissa. Huomioidaan se, kenelle puhutaan ja mikä se tilanne on, jotta hänellä on oikeasti mahdollisuus osallistua siihen.”

”No kyllähän se näkyy sillä lailla, hmm... Siis kun sua kuunnellaan, niin totta kai se näkyy. Ja sit niistä omista ideoista tulee joskus aina kehityskelpoisia, ja sitä kautta sit aina viedään sitä taloa eteenpäin. Ja taas sitten jonkun toisen kehitysideaan pystyy antaan oman näkemyksen, mikä sekin vie eteenpäin. Et kyl tää aika palkitsevaa sillä lailla on, ettei huonoja ideoita varsinaisesti olekaan. Siis turvallinen ilmapiiri esittää niitä ideoita ilman, että tarvii ajatella, että onko tää kyllin hyvä, teilitaanks se alas vai mitä ikinä. Et se, kun pystyy olemaan työyhteisössä, niin sit semmonen, kuitenkin tasavertanen kaikkien kanssa. Ja se on se luottamuksen ilmapiiri on hyvä, niin oma tie kantaa ja pystyy taas, tai tullaan kuunnelluksi sitten myöskin niiden ajatusten kautta. Se oli oikein selvästi sanottu.”

Ohjausresurssit nousivat esiin kaikkien haastattelemieni osallisten puheenvuoroissa. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että henkilökuntaa tulisi olla enemmän. Eräs haastatteleman henkilö vastasi, että nimenomaan ammattilaisia ja

kokemusasiantuntijoita tulisi olla enemmän, jotta osallisuustyötä päästäisiin tekemään laadukkaammin ja laajamittaisemmin.

”Varmaan se, että mun osallisuus vois lisääntyä, et tavallaan täällä pitäis mahdollistaa enemmän se, että tänne pystyis esimerkiksi ammattihenkilöitä palkkaamaan tänne, tai on se sit hoitoalan puolelta, ja sitähän kai nyt ollaan jollain tavalla yritetään hakeakin, että saatais joskus ehkä kuntouttavaa työtoimintaa tänne, tai jotain muuta. Et tavallaan pystysin hyödyntämään sitä omaa osaamistani ja omaa työsarani ja muuta vielä enemmän. Ja samoin tää kokemusasiantuntijajuttu, et se enemmän näkyis ehkä vielä täällä A-Killassa, että ois vastaanottoa. Et vaikka täällä on päihdetyöntekijä ja muuta ja näin, mut että joo, suuremmassa mittakavassa vois. Et jos ois tän tyylisiä. Ja mitähän mä nyt muuta. No, en varmaan nyt tähän kohtaan osaa sitten suoriltaan ainakaan muuta sanoa.”

Kuvio 2. Osallisuutta heikentäviä tekijöitä.

Kuvio 3. Kehitysideoita.

5.2 Havainnoinnin tulokset

Tekemieni havaintojen pohjalta, ensimmäiseksi olin hämmentynyt toiminnassa ilmenevistä eri ilmiöistä, jotka osaltaan vaikuttivat merkittävästi yleistä ryhmädynamiikkaa heikentävästi. Tietynlainen ”kuppikuntaisuus” kuului osana toimijoiden kulttuuriin, etenkin vuosia toimintaan tavalla tai toisella osallistuneiden kesken. He tuntuivat ottavan ikään kuin omavaltaisen johtoportaan roolikseen, se taas ilmeni jatkuvana nykyajan toiminnan ja muutosten arvosteluna, mitätöintinä ja vastustuksena. ”Kyllä ennen oli paremmin”, kuului toistuvasti heidän ilmaantuessa toimintakeskukseen. Tulin tietoiseksi siitä, etteivät nämä henkilöt itse enää olleet varsinaisia toimintaan osallistuvia, vaan käytännössä he tuntuivat poimivan ikään kuin ”kermat toiminnan sisällöistä”. Esimerkiksi päihteettömien perjantai- ja lauantai-iltojen ilmaisista hävikkiruoosta valmistetuista maistuvista herkuista. Lisäksi käytäntö osoitti sen ikävän tosiasian näiden ihmisten kommunikoinnissa; heillä oli tapana arvostella ikävään sävyyn toimintakeskuksen toiminnanjohtajaa ja ajoittain myös muita toimintaan osallistuvia henkilöitä. Heillä itsellään ei ollut minkäänlaista kykyä tai halua osallistua toimintaan, saati sen positiivisen muutoksen suunnitteluun.

Elettiin aikaa korona-ajan sulkua- ja rajoittamistoimista, joten toiminta käynnistyi pikkuhiljaa normaaliin arkeen. Edellä mainittu tarkoittaa ryhmätoiminnan käynnistämistä ja niitä olikin kattavasti tarjolla; vertaistukiryhmiä, kulttuuriryhmä, miesten ryhmä, käsityöryhmä, petankin peluuta, uimahallissa ja retkillä käyntejä, päihteettömät perjantai- ja lauantai-iltojen vietot. Aloitettiin myös uutena toimintana naisten ryhmä, jota minä yhdessä jo pidempään toiminnassa aktiivisesti osallisena toimineen kuntouttavassa työtoiminnassa olevan henkilön kanssa suunniteltiin ja ohjattiin. Vaikka oli kesäaika, toimintaan osallistuvia oli runsaasti kaikissa yhteisissä toiminnoissa ja kävijämäärät kasvoivat syksyn saapuessa entisestään. Myös työtoimintaan eri statuksilla olevia henkilöitä tuli kesän edetessä runsaasti lisää. Tämän johdosta toimijoiden osallisuutta ja työntekijöiden osallistamista oli huomattavasti alkukevättä enemmän havainnoitavaksi.

Etenkin naistenryhmässä osallisten puheenvuoroissa oli havaittavissa selkeästi joitakin henkilöitä, jotka eriyttivät itsensä muista osallisista. Viikko toisensa jälkeen nuo edellä mainitut henkilöt pyrkivät puheenvuoroissaan sekä yleisellä olemuksellaan, olemaan muita ryhmäläisiä ”ylemmällä tasolla”. Toistuvasti me ryhmän ohjaajat jouduimme puuttumaan heidän ei toivottuun toimintaansa. Mitä enemmän puuttumista ohjaajien tasolta tapahtui, sitä provosoivammaksi heidän puheenvuoronsa muuttui. Huomioin, että muiden ryhmäläisten oleminen ryhmässä oli kiusaantuneen ja hämmentyneen oloista. Itsensä eriyttävistä henkilöistä eräs jättäytyi kokonaan pois ja ilmapiiri parani merkittävästi positiivisempaan ja rakentavampaan suuntaan.

Naisten ryhmän kokoontumiskerran teema oli minun ja ohjaajaparin valitsema. Kuitenkin me tarjosimme toistuvasti ryhmään osallistuvia esittämään omia tavoitteitaan ja toiveitaan vastaavia aiheita keskusteltavaksi. Mielestäni toiveiden kuuntelulla ja niiden toteuttamisella haluttiin tarjota mahdollisuus itse vaikuttaa ja osallistaa heitä. Keskusteluryhmien lisäksi ryhmäläiset toivoivat yhteisiä retkiä ja yhdessä tekemistä. Jäin pois ryhmän ohjaajan tehtävästä, jolloin ohjaajapariksi valikoitui uusi toimija.

Työtoiminta on merkittävässä osassa A-killan toiminnassa ja siinä erityisesti hävikkiruoan käsittely. Toimintaan osallistui eri taustan omaavia henkilöitä työkokeilussa, vapaaehtoisena, Rikosseuraamusviraston asiakkaita niin sanottuja velvoitekävijöitä sekä palkkatuella työskenteleviä. Merkittävästä toimijoiden määrästä johtuen, se on eniten osallisuustyötä ja osallistavaa työtettä vaativaa toimintaa. Merkittäväyydestään johtuen, osallistavalla työotteella ja sen laadulla on huomattava merkitys toimintaan osallistuvien kannustavassa ohjaamisessa.

Niemen (2017) mukaan sosiaalialan asiakkaiden toimijuuteen ja osallisuuteen kietoutuu väistämättä valta. Valtarakenteet säätelevät palvelujärjestelmän asiakkaan roolia, mahdollistaen ja rajoittaen osallisuuden muotoja. Asiakas ei voi tehdä mitä haluaa, vaan hänen tulee hyväksyä osansa ja valita valmiiksi tarjotuista toimintavaihtoehdoista tarpeisiinsa, kykyihinsä ja päämääriinsä nähden tarkoituksenmukaisimmat. Valta vaikuttaa yhtäältä valikoiden jäsentymiseen mutta toisaalta myös valinnan perusteisiin ja seurauksiin. Valta vaikuttaa eri tavalla

osallisuuteen, jonka tiedostaminen ei ole helppoa. Siitä johtuen seuraukset voivat vaikuttaa osallistamisen sijaan hyväksytyksi tulemisen tunteen häviämiseen (Niemi 2017).

Tein havaintoja toistuvasta vallankäytöstä työtoiminnassa. Havaitsin ohjaustilanteita, joissa ohjaus osallisia kohtaan ei ollut osallisuutta edistävää. Havaitsin myös osallisten taholta asioita, jotka liittyivät heidän osallisuuden tunteen heikentymiseen: sitoutumattomuutta, motivaation puutetta sekä minä pystyvyyden tunteen heikentymistä. Toisinaan ohjaajan läsnäolo saattoi vaikuttaa osallisuuteen negatiivisesti lisäämällä osallisten keskuudessa varautuneisuutta. Osalliset saattoivat kokea toisinaan tulleet jaotelluiksi ohjaajan toimesta toivottuihin ja ei-toivottuihin henkilöihin. Erityisesti sellaisilla osallisilla, joilla työkokemus oli vähäistä, oli muita suurempi riski leimautua ”silmätikuiksi”. Kuitenkin ottaen huomioon osallisten suuren määrän havaitsin myös runsaasti positiivisia osallisten tavoitteiden mukaista toiminnan ja oman elämänhallinnan lisääntymistä.

Huomaan jääneeni pohtimaan vallan käyttöä. Sen vaikutusta suoraan ja epäsuorasti yksilön- ja yhteisön näkökulmasta osallisuuden tunteen heikentäjänä. Ajattelen, että ohjaustoiminta, etenkin silloin kun se oli osallisuutta vähentävää, tuskin oli tietoista tai tarkoituksenmukaista. Taustalla saattoi vaikuttaa ohjaajan omat tiedostamattomat ennakkoluulot. Ennakkoluulot saattoivat vaikuttaa osallisten taustoihin, kuten esimerkiksi Rikosseuraamusviraston velvoitekävijöiden tai maahanmuuttajien kohdalla ja siksi näistä tulleet osalliset leimautuivat muita helpommin ”silmätikuiksi”.

Palveluohjausta havainnoidessani huomioin, että toimintaan osallistuvilla henkilöillä ei ollut juurikaan mahdollista saada palveluohjausta. A-killalla työskenteli tuolloin palveluohjaajan nimikkeellä työntekijä. Näkemykseni mukaan palveluohjauksen puutteeseen vaikutti useat eri tekijät kuten, palveluohjaajan toimenkuvan pirstaleisuus ja toimimattomat työtilat tehdä luottamuksellista palveluohjausta yksilön tarpeet huomioon ottaen.

Alkuvuodesta 2022 alkaen Pääskyssä tapahtui määrätietoista ei toivotun toiminnan kitkemistä. Pääskyssä otettiin käyttöön seuraamuskäytäntö, joka on

kirjallisesti nähtävissä toimintakeskuksen ilmoitustauluilla. Seuraamuskäytännössä luki selkeästi yleiset sallitut toimintaperiaatteet ja ei toivotun käyttäytymisen seuraukset. Seuraamuskäytännöt ovat kaikille Pääskyssä toimiville henkilöille yhdenmukaiset sekä selkokielen ja yksiselitteinen. Havainnoin, että seuraamuskäytäntö otettiin välittömästi käyttöön ja siitä muodostui yleinen, yhteisesti tiedossa oleva toimintamalli, kun ei toivottua käyttäytymistä esiintyi.

Toimintakeskuksessa otettiin käyttöön myös yhteisöllisyyttä lisääviä hetkiä. Näitä olivat esim. ilmaiset yhteisöruokailut, johon osallistuivat kaikki Pääskyn paikalla olevat henkilöt. Yhteisöruokailuissa jokaisella on mahdollisuus tuoda esiin omia näkemyksiään ja mielipiteitä kulloinkin olevan teeman mukaisesti. Tavoitteena on luoda yhteinen hetki, jossa jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa, saada äänensä kuuluviin ja kehittää toimintaa. Myös yhteisiä hetkiä vietettiin erätauko menetelmää apuna käyttäen. Puheenaiheena oli yhteisön ajankohtaiset asiat, joiden avulla oli mahdollisuus pysähtyä ja harkita asioita rauhassa satauksesta riippumatta. Erätauko-keskustelujen avulla eri lähtökohdista olevat ihmiset pystyivät käymään tasavertaista keskustelua ja huomioitiin he, jotka jäävät helposti keskusteluiden ulkopuolelle. Yhteisöllisyyttä tukemaan luotiin pajapäivät, joissa kuultiin ja kohdattiin toisia toimijoita. Niissä toteutettiin aiemmin esiin nousseita tarpeita ja toiveita.

Yhteisissä hetkissä käytettiin monenlaisia keinoja tuoda osallisille omaan äänensä ja mielipiteitä esille. Toimijat tiedostivat, että on tärkeää tarjota mahdollisuus sellaiseen keskusteluun, johon kuka tahansa voi osallistua omasta taustasta tai elämäntilanteesta huolimatta. Käytännössä tämä toteutettiin muun muassa siten, että hetkissä käytettiin selkokielistä puhetta, jotta kaikki ymmärsivät. Hetkissä otettiin huomioon osallisien moninaisuus esim. keskittymiskyky ja sosiaalisten tilanteiden pelko. Havaittavissa oli, että näillä yhteisillä hetkillä oli suuri vaikutus yhteisöllisen toiminnan ja yhteisöllisyyden tunteen lisääntymiseen.

Uuden toiminnanohjaajan tulon myötä asiakkaille mahdollistui laajemmin yksilökeskusteluja ja heille mahdollistui asianmukainen ja ajankohtainen palvelunohjaus asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Hänelle järjestyi oma työhuone, jossa pystyi toteuttamaan salassapidon ja asiakkaan yksilön oikeuksien mukainen

ammattihenkilön kanssa keskustelu. Havainnoin, että kuppikuntaisuus väheni merkittävästi ja ei toivotusti käyttäytyvät henkilöt jättäytyivät pois Pääskyn toiminnasta. Havaitsin, että tämä vaikutti selkeästi yleisen ilmapiirin ja hyvinvoinnin parantumiseen.

Huomion, että toiminnanohjaaja jalkautui työtoimintaan osallistuen, hävikkiruuun kanssa toimivien henkilöiden pariin. Havaitsin, että hänen työotteensa oli ohjaava ja työtoiminnassa toimivien henkilöiden toiveita, tarpeita ja kehitysideoita kuunteleva. Em. toiminnasta havainnoin olevan seurauksena se, että toimijoiden osallisuuden tunne olosuhteisiin vahvistui vaikuttamisen kautta.

Loppuvuodesta 2022 tein yhteenvedon omaisesti havainnon, että toimintayksikkö Pääskyssä toimijoiden osallisuuden tunne näkyi vahvemmin. Yhteisöllisyys oli merkittävästi lisääntynyt edelliseen vuoteen peilaten. Kokonaisuutena toimintaa havainnoidessani näyttäytyi selvästi, että kun vahvan ammatillisen kokemuksen omaavien henkilöiden määrä Pääskyssä lisääntyi, ilmiö osallisuustyöstä ja osallisuudesta sai yhä vahvemmin roolia toimintakeskuksessa.

Käsitykseni mukaan ammatillisuus asiakastyössä ilmenee mm. yksilöllisyyden ja erilaisuuden kunnioituksena ja huomioonottamisena, sekä em. seikkojen hyväksymisenä. Asiakkaan ihmisarvoinen kohtelu sanallisesti on ihmisen perusoikeus ja seikka, jolla toteutuessaan on suuri merkitys myös osallisuuden tunteen syntyyn. Koska asiakas on tietoinen ja tunteva olento, hänellä tulee olla oikeus olla läsnä, kun hänen asioitaan käsitellään. Havaintojeni mukaan, nämä seikat on otettu huomioon. Käytännössä tämä näkyi siinä, että ammatillisuus otettiin käytännön työssä osaksi arjen toimintaa suunnitellessa ja toteutettaessa päivittäisessä työskentelyssä. Vuoden 2022 loppusyksystä tämä alkoi näkymään siten, että yhteisöllisiä hetkiä järjestettiin viikoittain arjen keskellä. Ammatillisuuden lisääntymisellä näyttäytyi olevan vaikutuksena se, että positiivisen muutoksen myötä oli saavutettu lujittunut yhteishenki, jossa yksilöt yhdessä olivat pääroolissa.

Yhteistyön laajeneminen yli hallintokuntien esimerkiksi Turun A-klinikan kanssa toimiminen tiiviimmin. Esimerkkinä edellisestä Turun A-klinikan vieroitussyksikön

kanssa lisääntynyt yhteistyö. Yksi pidempään osallisena toiminut henkilö oli tiiviisti yhteistyössä vieroitusyksikön asiakkaiden kanssa. Useamman kerran viikossa hän toi vieroitusyksiköstä asiakkaista tutustumaan Pääskyvuoren toimintaan ja siellä osallisina toimiviin henkilöihin. Lisäksi A-killta kävi järjestämässä vertaistukiryhmää vieroitusyksikössä. Kerran viikossa A-killan infotilaisuuksissa kävi puhumassa kokemusasiantuntija, jakamassa kokemuksiaan asiakkaille ja esittelemässä Pääskyvuoren toimintaa vieroitusyksikön asiakkaille. Muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tiivistettiin yhteistyötä. Diakoniatyö jatkui yhteistyökumppanina samoin, kun Rasekon henkilöstön kanssa yhteistyö jatkui. Akseli kiinteistöpalvelun asumisneuvoja kävi Pääskyn osallisten kanssa keskustelemassa kaksi kertaa kuukaudessa.

Toimintaan on tullut yhä enenevässä määrin myös nuorempia henkilöitä, joka on positiivinen muutos. Noin 20–30-vuotiaita nuoria aikuisia näkyi osallisina Pääskyn työtoiminnassa. Heidän lisääntymisensä näyttäytyi raikkaana tuulahduksena uudismielisinä toimijoina, uuden sukupolven edustajat näyttivät tuoneen mukanaan uuden tyyppistä huumoria ja asennetta toimintaan.

5.3 Tulosten tarkastelu

Tutkimuksen tehtävänanto oli tutkia Turun A-killan osallisuutta ja osallisuustyötä. Ensimmäisen havainnointivuoden aikana oli nähtävissä merkittävä määrä osallisuutta heikentäviä tekijöitä, haitallisimmaksi näyttäytyi joitakin yhteishenkeä myrkyttäviä henkilöitä. Heidän toiminnassaan oli nähtävissä ja kuultavissa ”kuppikuntaisuus” ja tietyn kaltainen oman edun tavoittelu. Edellä mainittu toiminta vaikutti yhteisöllisen ilmapiirin.

Toisen tutkimusvuoteni aikana havainnoin, että yhteisöllisen ilmapiirin saavuttamiseksi aloitettiin määrätietoinen muutostyö. Tämä tapahtui toimintayksikköön palkatun toiminnanohjaajan, toiminnanjohtaja ja sitoutuneiden yhteisöllisen ja vertaisuuden kokevien osallisten kanssa yhteistyössä. Myös koko yksikön toimijajoukko otettiin esimerkillisesti mukaan muutosprosessiin.

Kahden vuoden aikana tekemäni havainnot yhdistettynä haastatteluihin, antoivat vastaukseksi, että Turun A-killan Pääskyrinteen toimintayksikössä on onnistuttu saavuttamaan tila, jossa toteutuu osallisuus toimijoiden kokemana. Tutkimusjakson aikana A-killalla tehtiin isoja toiminnallisia muutoksia, esimerkiksi ennen kaikkea ei toivotun toiminnan kitkemisessä; seuraamuskäytänteen työväliseksi otto osoittautui toimivaksi työkaluksi. Edellä mainittu loi sitoutuneille toimijoille mahdollisuuden osallisuuden kokemukselle. Tämä näkyi yleisen ilmapiirin kevenemisenä ja yhdessä vertaisten kanssa osallisena toimimiseen. Se puhunee puolestaan onnistuneen osallisuustyön toteuttamisesta.

Työtoimintaan on myös pyritty toisen vuoden aikana panostamaan, tilojen muutostöihin. Muutos jatkuu edelleen, jotta esimerkiksi ergonomisuus työn tekemiseen paranisi ja sitä kautta osallisten työssäjaksaminen ja hyvinvointi lisääntyisi. Myös vakituista henkilökuntaa jalkautui työtoimintaan mukaan.

Yhteisten hetkien lisääminen tuli myös yhä enenevässä määrin mukaan toimintayksikön arkeen mukaan. Näihin hetkiin osallistuvat kaikki kulloinkin talossa mukana olleet henkilöt ja niissä puhuttiin ajankohtaisista asioista yhteisössä ja yleisellä tasolla. Osallisten haasteet otettiin huomioon keskustelua ylläpidettäessä. Myös nämä yhteisten hetkien lisääntyminen näyttäytyi osallisuutta lisäävänä tekijänä.

Tutkimusajanjaksoni aikana on tehty merkittäviä muutoksia parempaa tulevaa ajatellen. Toki vielä on työtä, olosuhteisiin ja osallistuvien henkilöiden osallisuuden kokemuksen kehittämiseksi. Esimerkiksi keskusteluni toimijoiden kanssa, havaintoni ja haastattelut puhuvat omaa kieltään siitä, että toimintakeskukseen tulisi palkata lisää henkilökuntaa. Osallistujat toivoivat erityisesti lisää ammattilaisia, mutta myös enemmän kokemusasiantuntijoiden palkkaamista lisää.

Pitkäkestoisen havainnointini perusteella Pääskyssä puhaltaa vahvasti muutosten tuulet parempaan ja nykypäivän tarpeita vastaavaan toimintaan. Toiminnan muutoksella mahdollistetaan yhä useamman mielenterveys- ja päihdeongelmien kanssa kamppailevien ihmisten muutoksen mahdollisuus sekä elämänhallinnan

ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Aina on kuitenkin tarve jatkuvasti ajantasaiseen muutostyöhön tarpeen mukaan, vaan niinhän se elämässä on.

6 Opinnäytetyön arviointi

6.1 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi

Olen perehtynyt Turun AMK:n yhteisiin opinnäytetyön ohjeisiin, Tutkimus eettisen lautakunnan hyvän tieteellisen käytäntöön ohjeeseen ja ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin sekä tietosuojalakiin. Tiedostan puolueettomuuteni ja sitoutumiseni koko tutkimusprosessin ajan (Tutkimuseettinen Neuvottelukunta 2012 & Finlex & Arene 2021).

Olen ottanut koko prosessin ajan tutkimuseetiikan huomioon, olen perehtynyt mahdollisimman hyvin tutkimuseetiikkaan. Tiesin, mistä löytää vastauksia eettisten kysymysten eteen tullessa. Ymmärrän, mitä salassapitovelvollisuus tarkoittaa ja olen sitoutunut noudattamaan sitä koko tutkimusprosessin ajan ja opinnäytetyön teon jälkeen.

Turun A-killan tutkimustyö ei perustunut tieteellisiin tutkimuksiin vaan käytännön työstä heränneisiin ajatuksiin ja niiden parissa työskentelyyn. Kun on kyse käytännön läheisestä ammatillisesta ja oman kokemuksen omaavien yhteistoiminnasta, jossa kohderyhmänä on itsenäiset henkilöt, ajattelen toimintaa ohjaavan samat ammattieettiset periaatteet tutkimustyötä kuin itse työntekoa (Heikkilä ym. 2008, 44).

Pääskyrinteen kehittäminen on osa jatkuvaa työn sisältöä ja linkittyy siten tiiviisti perustyön sisältöjen yhteyteen. Tässä kyseisessä opinnäytetyön prosessissani tutkimus nojautui käytännön kokemuksiin ja yksikön työntekijöiden kokemustietoon, mutta myös lakeihin, asetuksiin sekä esimerkiksi muiden vastaavien palveluntuottajien jakamaan tietoon omista palveluistaan. Tietolähteet valitsin siten, että niistä sain tarvittavan kokemusperäisen ja ideoita rikastuttavan tiedon. Tietolähteiden käytössä tuli kuitenkin huomioon ottaa riittävä lähdekritiikki, sillä lähteiden valinnalla voi olla tutkimustyötä ohjaava, joskus jopa sekoittava vaikutus (Heikkilä ym. 2008, 44).

6.2 Oma ammatillinen kehitys opinnäytetyössä

Huomasin oman käsitykseni järjestötoiminnasta muuttuneen positiivisemmaksi opinnäytetyö ajanjakson aikana. Toki olin aiemminkin ymmärtänyt kolmannen sektorin ison merkityksen syrjäytymistyöskentelyn kentällä, julkisen ja yritystoiminnan lisänä. Prosessin aikana tietoisuuteni lisääntyi ja selvensi minulle aiemmin niin sekavalta näyttäytyneen järjestötoiminnan hajanaisen tavan toimia. Kokemukseni myötä ymmärrän nyt, että esimerkiksi Turun A-killalla on asiakas- ja kävijämäärän huomioon ottaen todella vähän palkallisia ammattilaisia työntekijöitä. Se luonnollisesti tarkoittaa, että yhden henkilön on kyettävä muuttumaan moneksi, jotta toimintaa kyettäisiin ylläpitämään. Kuten fenomenologisessa menetelmässä edellytetään, oman itsen haastamista uuden oppimiseen, oli mainitsemani huomio, merkittävä oppi minulle itselleni.

Edellisen jatkoksi oma tietoisuuteni vahvistui ammattilaisten ja oman kokemuksensa omaavien henkilöiden toinen toisensa tietoa, taitoa ja kokemusta omaavien henkilöiden yhteistyön merkittävyydestä, asiakastyön kokonaisvaltaisen hyödyn kannalta. Sillä mitä ammatillisen koulutuksen ja työkokemuksensa omaava työntekijä saa ja myös päinvastoin kokemusasiantuntijoiden työkokemuksesta ammattilaisten kanssa, on suuri merkitys. Asiakastyön täydentävän kehittämisen näkökulmasta, yhteistyössä esimerkiksi työparityöskentely on loistava mahdollisuus kokonaisvaltaisempaan kuntouttavaan asiakastyöhön.

Olen jo aiemmin maininnut toimineeni mielenterveys- ja päihdeongelmaisten syrjäytyneiden ja sen uhan alla elävien henkilöiden kanssa. Opiskelujeni aikana työskentelin alaikäisten lastensuojelun sijoituslaitoksissa, olin aiemminkin tehnyt sijaisena eri lastensuojelun yksiköissä. Minulle aika alaikäisten kanssa työskentely oli oikein mielekästä ja uusi maailma tutkittavaksi ammatillisessa mielessä. Tuolloin mietinkin, että siirtyisin pois aikuisten asiakastyöstä ja siirtyisin kokonaan alaikäisten kanssa työskentelemään. Tuo parisen vuotta A-killalla osoitti ja muistutti minua omasta paikastani työelämässä. Työn kokonaisvaltaisen monipuolisuus ja onnistuneet asiakaskokemukset, vahvistivat uskoni ja

tietämykseni aikuisten kanssa työskentelyn olevan opintojen jälkeen minulle ominta minua.

Merkittävänä ammatillisena oppina pidän opinnäytetyön prosessin aikana omaksumani menetelmätietouden teoreettisesta viitekehystä. Toivon, että tulevaisuudessa osaan hyödyntää oppimaani myös työelämään siirtyessäni.

Prosessi ja sen pitkittyminen, opetti minua entistä pitkä pinnaisemmaksi, jotta tavoite saavutetaan. Se myös muistutti minua elämän eteen tuovista muuttuvista tekijöistä ja niiden vaikutuksesta, kaikkea ei aina voi suunnitella aukottomasti etukäteen. Siitäkään huolimatta, ei periksi voi antaa saavuttaakseen tavoitteensa.

Lähteet

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Kettunen, J., Kärki, A., Näreaho, S. & Päälyysaho, S. 2017. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Helsinki: Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Viitattu 17.4.2022. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Fenomenologinen menetelmä. Viitattu 4.1.2023. <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2011/12/Fenomenologinen-menetelm%C3%A4.pdf>

Heikkilä, A.; Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Helminen, J. 2015. Sanoista tekoihin. Osallisuus, kumppanuus ja terveys toiminnan suuntaviivoina. Tampere: Juvenes Print Oy.

Huumetilanne Suomessa 2020. Viitattu 16.5.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140710/URN_ISBN_978-952-343-576-6.pdf

Häkkinen, I. 2013. Toipumiskulttuuri. Tallinna: Printon.

Kehittämistyön menetelmät : uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Ojasalo, Katri ; Moilanen, Teemu; Ritalahti, Jarmo. WSOYpro 2009.

Laitinen, M. & Niskala, A. 2017. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint Oy: Turenki.

Mielenterveyshäiriöt THL. 28.3.2023. Viitattu 17.5.2023. <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot>

Merkityksellinen tekeminen hoitaa mieltä. Verve 5.2.2018. Viitattu 17.7.2023. <https://www.verve.fi/ajankohtaista/2018/02/merkityksellinen-tekeminen-hoitaa-mielta.html>

Mikkonen, I & Saarinen, A. 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon.

Nylund, M & Yeunga, A.B. 2005. Vapaaehtoistoiminta. Tampere: Vastapaino.

Ojasalo, K., Moilanen, T., Ritalahti, J. 2018. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Oravisjärvi, J. 2012. Turun A-kilta 50 vuotta.

Osallisuus. THL 4.5.2022. Viitattu 21.9.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Potilaan päihdeongelma. Suomen Lääkäriliitto 2021. Viitattu 16.5.2023. <https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/mielenterveys-paihde-ja-muistisairaat-potilaat/potilaan-paihdeongelma/>

Päihderiippuvuus vaikuttaa koko elämään. 31.8.2021. Viitattu 16.5.2023. <https://mieli.fi/mielenterveys-koetuksella/paihderiippuvuus-vaikuttaa-koko-elamaan/>

STM nd. Syrjäytymisen ja köyhyyden estäminen. Viitattu 17.5.2023. <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyiden-ehkaisy>

Suomen sosiaali- ja terveys ry, Soste. Viitattu 3.11.2022. <https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Suomessa 147 000 toimintarajoitteista henkilöä köyhyyden tai syrjäytymisen riskissä. Tilastokeskus 31.3.2023. Viitattu 17.5.2023. <https://www.stat.fi/uutinen/suomessa-147-000-toimintarajoitteista-henkiloa-koyhyiden-tai-syrjaytymisen-riskissa>

THL. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet, 2022. Viitattu 8.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Tietosuojalaki. 5.12.2018/1050. Annettu Helsingissä 5.12.2018. Viitattu 18.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Toim. Matthies, A-L, Svenlin, A-R & Turtiainen, K. Aikuissosiaalityö. 2021. Helsinki: Gaudeamus.

Turun A-kilta. Toimintasuunnitelma 2021. Viitattu 21.9.2021. <http://www.turunakilta.fi>

Tutkimuseettinen Neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 17.4.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimusmenetelmien oppimisympäristö. kvaliMOTV nd. Viitattu 3.10.2022. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Vikström, J. 2018. Mielekästä elämää. Helsinki: Kirjapaja.

Vilka, H. 2015. Tutki ja Kehitä. Juva: Bookwell Oy.